

## מנהגי עדות ונוסח תפילה / שו"ת לחזרה בספרות השו"ת / מיכאל סטבון\*

### מבא

**התורה כותבת: "לא תתגודדו" (דברים) – מהו פשוטו של מקרא ומהי דרשת חכמים? כיצד איסור זה רלוונטי במציאות החיים כיום לאחר הקמת מדינת ישראל? א. פשוטו של מקרא הוא שאסור לאדם לפצוע את גופו בשל צער על אדם שמת. ב. חכמים דרשו דרשה נוספת: "לא תעשו אגודות ואגודות" – אל תיצרו מצבים שבהם קבוצות בעם ישראל מתנהלות אחרת זו מזו בענייני הלכה ומנהג (יבמות יג ע"ב-יד ע"א). ג. במהלך שנות הגלות הארוכות נוצרו מנהגים שונים בקהילות ישראל, ונוסחים שונים בתפילה, בפיוטים, במנגינות ועוד. גם בנושאי הלכה מובהקים יש הבדלים בין העדות והקהילות השונות (בני עדות המזרח פסקו כדעת השולחן ערוך וקהילות אשכנז כדעת רבי משה איסרליש). הבאים ארצה במאת השנים האחרונות, המשיכו לשמור בדרך כלל את המנהגים העדתיים, הקהילתיים והמשפחתיים, והעבירו אותם לדורות הבאים. בניגוד לעבר, כיום יש חשיפה גדולה לשונות ולמיוחדות שבכל עדה, בשל המפגשים של הקהילות השונות במסגרות הלימוד, בשירות הצבאי והלאומי ובשל נישואין. פוסקי ההלכה עסקו בדילמה האם נכון וטוב שכל עדה תמשיך במנהגיה והלכותיה או שיש לשאוף להלכה אחת ומנהג אחד? העובדה שבמקום אחד – ביישוב, בשכונה, בעיר, קיימות קהילות ובתי כנסת שנוהגים אחרת אלו מאלו, יכולה להיות גם בעיה הלכתית של "לא תתגודדו".**

### מנהגים אחידים לעומת "אל תישוש תורת אמן"

**א. הרב אליהו בקשי דורון \*** מסורות ומנהגי עדות בתפילה

**א. מה דעת הרב בקשי דורון על תהליך "החייאת מסורת העדות", כלשונו, המתרחשת כיום? הרב רואה בכך ברכה וזו לשונו:** "עדים אנו לאחרונה לתופעה מרנינה של החייאת מסורת העדות. מסורות מנהגים וניגונים, שנדמה היה שייעלמו עם העבר, חוזרים ומכים שורשים בצבור, וכל עדה משחזרת ומתהדרת במנהגיה ומסורתה. אנשי חנוך שזלזלו בעבר במסורות ומנהגים מעודדים כיום את מסורת העדות. גורמים ציבוריים פועלים לשם כך ואף מקצים משאבים לשמור את המורשות השונות. אין ספק שברכה רבה בעצם שמור המסורות והמנהגים לא רק כנכס היסטורי, נכון להנציח ולשלב את היפה והטוב, שבמגוון המסורות והמנהגים ולהופכו לנחלת הכלל. השאלה היא אם יש לעודד כל עדה בנפרד להמשיך במנהגיה ומסורתה. האם אין בזה כדי להנציח את המסגרות העדתיות, האם אין בזה כדי לעכב את מזוג הגלויות הנכסף..."  
במסקנת הדברים, רואה הרב בקשי דורון, ערך רב בשימור המנהגים של כל עדה.

\* מרבית השאלות נוסחו על ידי, מיעוטן לקוח ממבחנים שונים וממקורות שונים. התשובות עובדו או צוטטו מתוך הספר "ספרות השו"ת עמ' 21-9. הארות והערות ניתן לשלוח דוא"ל ל: mosetbon@gmail.com

המנהגים והמסורות הם התוכן הפנימי של קיום ההלכה. קיומם של מנהגים שונים ומגוונים מעשיר ומפרה, והאחדות האמיתית היא במגוון הצורות והאפשרויות.

**ב. "מנהג ישראל דין הוא" – כיצד מבאר הרב בקשי דורון כלל זה ומתי לדבריו "לא כל**

**מנהג מחייב"? א. "מנהג ישראל דין הוא" – כל מנהג שהונהג בעם מחייב כמו הלכה למשה מסיני. והמזלזל במנהג עובר על הכתוב "אל תשיג גבול" (רעך) שקבעו הדורות הראשונים. ב. "הכלל אמור לא רק במנהג שנהגו בו כלל ישראל, גם מנהג המקום ומנהג משפחתי מחייב, והמזלזל בו עובר משום "אל תיטוש תורת אמך" (משלי א, ח), הדברים אמורים במנהגי הלכה. כמובן שלא כל מנהג מחייב, ויש להבחין בין מנהגי הלכה ומנהגים שאינם מחייבים, אולם גם מנהגים שאינם מחייבים מנהג הם ואין לזלזל בערכם".**

**ג. "את ההגדרה וההבחנה שבין הדין למנהג, מוצאים אנו בפסוק שממנו נלמד החיוב**

**לשמירת המנהגים..."** (הרב בקשי דורון) **מהו הפסוק ומהי ההבחנה היסודית שלומד מכאן הרב בקשי דורון? פרטו. [= גרסה אחרת: "שמע בני מוסר אביך ואל תיטוש תורת אמך" (משלי שם) - מהי ההבחנה בין 'תורת האב' ל'תורת האם' שלומד מכאן הרב בקשי דורון? [= גרסה אחרת: "מהו 'מוסר אביך' ומהי 'תורת אמך'? [=גרסה אחרת: הדגימו את ההבדל בין הלכה לבין מנהג באחד מהנושאים הבאים: שבת / תפילה] א. את ההגדרה וההבחנה שבין הדין למנהג מוצאים אנו בפסוק שממנו נלמד החיוב לשמירת המנהגים, "שמע בני מוסר אביך ואל תיטוש תורת אמך" (משלי שם). ב. בפסוק הבחנה בין תורת אב לתורת אם. תורת האב - הם הדינים והמצוות. המנהגים והמסורות - הוגדרו כתורת אם. האב אמנם חייב ללמד את בנו והוא המעביר והמוסר את הציווי. האם אף על פי שאינה מצווה היא המחנכת המעשית. היא קובעת למעשה את דמותו של הבן, לא פחות מחינוכו המחייב של האב. המסורות והמנהגים שמקורם לא בצווי, אלא שנטבעו בטבע המעשה, הוגדרו כ"תורת אמך". כשם שעבודת האם המעשית יוצרת את התא המשפחתי, דרכו מוסר האב את תורתו לבניו, כך גם המנהגים והמסורות שהתפתחו בעם כתורת אם, הם המהווים את המסגרת השומרת את יחודו של עם ישראל ותורתו. ג. תורת האם אינה רק כתוספת לתורת האב, המנהגים והמסורות אינם עוד נדבך נוסף מעל גבי ההלכה. הם למעשה התוכן הפנימי העמוק של קיום ההלכה. בהלכה למשה מסיני נקבעו גדרי המצוות. הבצוע המעשי, התוכן הפנימי והרגש העמוק שבמצוות נוצר על ידי המנהגים, וכיון שעיקר תכלית המצווה אינו בעצם קיומה, אלא ברגשות ובצורה של העושה המתפעל ממנה, כך המנהג והמסורות חשובים לא פחות מגדרי המצווה עצמה (דוגמא לכך כותב הרב, זהו החיוב 'לענג את השבת'. שהמנהגים שהתפתחו על ידי כך, הם שקובעים לנו בפועל, מה הדרך המעשית לענג את השבת). ההלכה וגדריה שווים לכל, בשולחן ערוך שפה אחת ודברים אחדים. אולם בשפת המעשה, המנהגים והמסורות רבים ומגוונים.**

ד. "עד כמה גדול כוחם של מנהגים ומסורות, כמסגרת משפחתית השומרת על יחודו של עם ישראל, למדים אנו בדברי חז"ל..." (הרב בקשי דורון) – מהם דברי חז"ל וכיצד קשורים דברים אלו להבחנת הרב בין תורת האב לתורת האם? [= גרסה אחרת: כיצד מוכיח הרב בקשי דורון את חשיבות המנהגים?] [= גרסה אחרת: מהן הזכויות שעמדו לישראל שיצאו ממצרים, ומה לומד מכך הרב בקשי דורון?] [= גרסה אחרת: "במה זכו ישראל שנגאלו ממצרים? שלא שינו שמם, לשונם, לבושם ומנהגיהם" (ע"פ שמות רבה א, א). הרב מתאר שהשם, הלשון והמנהג – הם ביטוי לתורת האם ששמרה על עם ישראל. "במצרים עדין לא הייתה לעם ישראל המסגרת ההלכתית המחייבת אורח חיים יהודי מלא. את תורת האבות שכחו הבנים והתערבו בגויים ולמדו מעשיהם. מה שמר על יחודו של העם, מה מנע התבוללות ובזכות מה נגאלו? לא מוסר האב שלא נשמר, אלא תורת האם, הלבוש המיוחד שהונהג ללא כל צווי, שפת האם שדברו בה הבנים, המנהגים המיוחדים שנהגו בהם והבדילו אותם מן האומות. הזונח מוסר אב חוטא הוא, ואף על פי כן - ישראל שחטא ישראל, אבל הזונח תורת אם, המשנה שמו לשונו ומנהגו, מוציא עצמו מן הכלל ומאבד את המסגרת וההגדרה היהודית".

ה. "את השלוב שבין עקרונות ההלכה לבין המנהגים והמסורות השונים, המאפשרים ביטוי אישי במסגרת ההלכה הכללית, אפשר ללמוד מן הבריאה עצמה..." (הרב בקשי דורון) – מהן הדוגמאות מן הבריאה שמביא הרב לחיזוק דבריו בעניין התפילה? מהי הראיה שמביא הרב מזמן חז"ל? כיצד משתלבים דברים אלו עם בלעם שאמר: "מה טובו אוהליך יעקב..."? [= גרסה אחרת: לפי הרב בקשי דורון, מדוע חשוב שיהיו מנהגים שונים? מהי להגדרתו אחדות אמיתית?] [= גרסה אחרת: האם בהכרח חילוקי מנהגים יוצרים מחלוקת? נמקו] [= גרסה אחרת: מדוע הרב בקשי דורון סובר שכל עדה צריכה לשמר את מנהגיה והמסורות שלה בקפדנות?] א. כשם שיופי הבריאה במגוון צבעיה, כך יופייה והדרה של תפילת עם ישראל במגוון צורותיה וניגוניה. ב. אדם זקוק למזון לצורך קיומו, כמו שאר בעלי החיים, אולם מותר האדם מן הבהמה, שהוא הקובע לו את מזונו לפי טעמו, ומשכיל להזין את גופו בחן ובחסד וברחמים. ג. אדם נזקק ללבוש כדי לשמור על חום גופו וצניעותו, זה העיקרון, אולם בד בבד עם הצורך בלבוש, הלבוש בצורותיו השונות ובגווניו הרבים, מאפשר לאדם לקבוע את הופעתו ולהתהדר בלבושו. ד. לבוש אחיד ואכילה אחידה, יש בהם את הקיום העקרוני, אבל חסר בהם את המיוחד והיפה שבחיי האדם. והוא הדין לתפילה - נוסח אחיד, בצורה אחידה ובניגון אחיד, תפילה היא, אולם מכהה היא את אפשרות הביטוי האישי, ואת הרגשות הפנימיים העמוקים, שצורות רבות להם. בית כנסת אחד בסגנון אחד לכולם, אפשר לקיים בו את חובת התפילה בהלכה, אולם לא יהיה בו כדי לתת לכל אדם לבחור לו את הדרך הנכונה המתאימה לו. בתי הכנסת בעלי מנהגים שונים, אינם מוכיחים ח"ו על פירוד ופילוג, היפה שבהם שכל אדם מוצא לו את המקום המתאים לתפלתו. לא יעלה על הדעת לחייב צברים להתפלל דוקא בבית כנסת הגדול ולשמוע לרינת החזן המסורתי, וכן לא מסתבר

לחייב את בני הדור הישן להשתלב במנין צעירים כשהתרגלו שנים לתפילה בדרך אחרת. ה. גם בגמרא מצאנו שזו היתה הדרך והיו בתי כנסת של תלמידי חכמים ואף של בעלי מלאכה שונים [סוכה נא ע"ב, ע"פ תוספתא סוכה ד, ו], ואין בזה ח"ו כל סתירה. אחדות האמיתית היא במגוון הצורות והאפשרויות כשהחלוקה נעשית בצורה הנכונה. ו. לכאורה בלעם ראה את הפילוג בעם ישראל, שכל שבט חי בנפרד, לכאורה אין כאן אחדות, ומה ההתפעלות. אולם דווקא מה שנראה במבט ראשון כחוסר אחדות, היא האחדות האמיתית. ראה את ישראל שוכן לשבטיו, ראה את הסדר המופתי של החלוקה הטבעית לפי הדגלים לגוניהם ואופיים השונה, ראה שלמרות מגוון השבטים והדגלים הסדר הוא מופתי ומאורגן, כשכל אחד מוצא את מקומו הנכון. היופי בציור הוא לא הצבע האחד, אלא מגוון הצבעים המשתלבים כל אחד בשיעורו ובמקומו. היופי שבנגינה הוא לא בטון אחד וכלי אחד, אלא ביצירה המגוונת המתבטאת בכלים שונים ובטונים המשלימים זה את זה. אחדות אין פרושה בטול הפרט, אלא יצירת כלל הבנוי מקבוץ הפרטים המשלימים זה את זה. כך גם חברה המבטלת את יחודו של היחיד והקבוצות שבתוכה, אינה חברה אחידה אלא מוגבלת, ועצם ההגבלה היא היוצרת את המחלוקת והפילוג.

ו. **"היופי בציור הוא לא הצבע האחד, אלא מגוון הצבעים המשתלבים כל אחד בשיעורו ובמקומו.... אין חולק שהמטרה הנכספת היא מזוג הגלויות ושבירת המחיצות..."** (הרב בקשי דורון) **כיצד משתלבים משפטים אלו, בגישתו של הרב בקשי דורון?** [= גרסה אחרת: **מה מציע הרב בקשי למעשה לגבי בניית בתי כנסת?**] אין חולק שהמטרה הנכספת היא מזוג הגלויות ושבירת המחיצות. אולם אין לזרז מזוג זה על ידי הגבלת המנהגים והמסורות, ובטול הפרטים היוצרים את הכלל. דווקא העמקת המנהגים והמקורות ובסוס הפרטים וחיזוקם הם חיזוקו ואחדותו של הכלל. קהילות מושלמות המעריכות זה את זה ברבות הימים אף מתמזגות ומתאחדות, אולם כשיש הרגשה של בטול וקיפוח התוצאה היא הפוכה, וכלל זה נבחן בראי המציאות. לכן ממליץ הרב לעודד את בניית בתי הכנסת השונים ולייחד את החוגים למיניהם לצורך הכלל, לאפשר לעם ישראל לשכן לשבטיו במנהגיו וגווניו השונים, תוך שמירה על הסדר הנכון ועל השלמות האמיתית הבנויה מאחדות שלמה.

א. "הבא למקום שהוא משתקע שם, כי אז נוהג כמותם בכל דבר" (הרב נחום רבינוביץ) - מה פירוש הלכה זו ומהו הנימוק לכך? ומדוע לאחר גירוש ספרד לא נהגו כך (ציינו את תשובתו של הרד"ך). [=גרסה אחרת: "הואיל וכל קהל נוהג כמנהגו הראשון הווי להו כשתי בתי דינים בעיר אחת..."] (הרד"ך) - באיזו מציאות מדובר כאן ומתי לדבריו חל איסור "לא תתגודדו"? [א. משמעות הדבר שמנהג המקום גובר על מנהגו הפרטי של האדם. האדם מחויב לנהוג כמנהג הקהילה בה הוא גר, ללא כל קשר למסורת אבותיו. ב. אחרי גירוש ספרד, נעקרו קהילות שלמות ממקומן וכל קהילה הגיעה לקהילה אורגנית, למקום אחר, בה כבר היתה קהילה מקומית עם מנהג שונה משלה. למרות הכלל שמנהג המקום גובר על מנהג האדם הפרטי, פוסקי הדור שבאותם ימים הצדיקו את המציאות של שמירת המנהגים המקוריים של קהילה שבאה כקבוצה אחת, ללא כל צורך לשנות ממנהגה ולהטמע בקהילה המקומית. כך כתב הרד"ך, הרב דוד כהן, פוסק באיטליה וביוון במאה ה-16 לדבריו, הטעם לכך הוא, שמובא בהלכה, כדעת רבא (ראו במקור למטה) שבמקום שיש שתי קהילות בעיר שלכל אחת מהן יש: 1. בית דין פרטי משלה. 2. שחיטה נפרדת. 3. וכשרות נפרדת - אין איסור "לא תתגודדו". אבל בשתי קהילות שלא נפרדו לגמרי "אלא חלוקות במנהגים מסוימים בלבד" (כמו בתפילה בנוסח קטעים מסוימים וכדומה) - ודאי שיש איסור של "לא תתגודדו" ואין מקום לקיים שתי קהילות בעיר עם מנהגים שונים שכל ההבדל בניהם הוא רק במנהגים מסוימים.]

#### תלמוד בבלי מסכת יבמות דף יד עמוד א

"לא תתגודדו", לא תעשו אגודות אגודות. אמר אביי: כי אמרין לא תתגודדו - כגון שתי בתי דינים בעיר אחת, הללו מורים כדברי בית שמאי והללו מורים כדברי בית הלל, אבל שתי בתי דינים בשתי עירות - לית לן בה (=לא אומרים "לא תתגודדו") אמר ליה רבא: והא בית שמאי ובית הלל כשתי בתי דינים בעיר אחת דמי? אלא אמר רבא: כי אמרין "לא תתגודדו" - כגון בית דין בעיר אחת, פלג מורין כדברי בית שמאי ופלג מורין כדברי בית הלל. אבל שתי בתי דינים בעיר אחת - לית לן בה. (=לא אומרים "לא תתגודדו")

ב. מהי מסקנתו המעשית של הרב נחום רבינוביץ בנוגע למנהגי קהילה חדשה? "לפענ"ד אין ספק שבקהילה חדשה, כמו שהוא ברוב היישובים הקטנים, אין להנציח חילוקי פסיקה, בין לציבור ובין לפרט. בענייני פסיקה צריך הרב לדעת להכריע ולשכנע, והעיקר למנוע מחלוקת על ידי הסברה מה בין דין למנהג, ובין חיוב לחומרא. ואפילו במנהגים אין להנציח חילוקים חדים במנהגים. אלא שצריך המרא דאתרא (=רב הקהילה) להתנהל בחכמת החיים ובמתינות ויישוב הדעת, להבחין מה לרחק ומה לקרב. יש ליכור שההרגל הוא כוח מייצב בנפשו של האדם... לפיכך, מן הראוי לנסות לתת ביטוי למנהגים השונים עד כמה שאפשר, כל שאין בהם חשש איסור, ובכך במשך הזמן ייווצר מנהג מקומי חדש שיש בו מן הניחוחות של רוב המנהגים שגרשו התושבים מאבותיהם בכל קצוי תבל".

א. לדעת הרב משה פיינשטיין, האם יש מניעה להתפלל בבית הכנסת שהנוסח שלו לא כמנהג אבותי? הרב פוסק שהדבר מותר. "ברור ופשוט שרשאין, ואין שינוי הנוסח מעכב לזה". על אחת כמה וכמה שבבית הכנסת המדובר יש "ריח של תורה". הרב מביא כראיה את הפסוק בתהלים: "חבר אני לכל אשר יראוך" – ומכאן הוא כותב שיש חיוב על פי הפסוק להתחבר לשומרי מצוות. עוד הוא מציין, שבכל הנוסחאות מקיימים את מצוות התפילה – "ויש לכל נוסח מקור על כל תיבה ותיבה, בין על פי הנגלה בין על פי הנסתר".

ב. "אף על פי ששלחנו לכם סדר תפלות [מועדות], אל תשנו ממנהג אבותיכם"... (תלמוד ירושלמי) –

לאור דברים אלו, כיצד פוסק הרב פיינשטיין למבקש להתפלל בבית הכנסת שבו נוסח התפילה שונה מנהג אבותיו, ומה דין שליח ציבור? הרב מחלק בין קטעי תפילה הנאמרים בלחש לקטעי תפילה הנאמרים בקול. בקטעי התפילה בלחש - "יעשה כמנהגו". ובקטעי התפילה בקול רם – "צריך להתפלל בנוסח הציבור". ומי שהוא שליח ציבור – יתפלל כמו נוסח הציבור גם את תפילת הלחש שלו (הטעם לכך: "כיון שהוא להסדיר תפלתו").

[והנה מתחילה כשהיו כלל ישראל מאות בשנים כל קהל וקהל במקומות מיוחדות היה ידוע כל מקום מנהגו ואם אחד העתיק מקומו להתיישב במקום אחר - נעשה דינו כמנהג מקום האחר ממילא גם לנוסח התפילה. אבל עתה אחרי עקירת הקהילות בעוונותינו הרבים ונתקבצו למקום אחד בניו יורק ובעוד ערים גדולות אנשים יחידים מכל קהל וקהל, - לא שייך שישתנה דינו לבית הכנסת שמתפלל, שלכן צריך להתנהג כדכתבתי"]

לסיכום: יחיד יכול להחליט להתפלל במניין שיש לו נוסח אחר בגלל חיבור לתפילה, יראת שמים וכו', וכאשר מתפלל בקול יתפלל לפי הנוסח המקומי.

## ד. הרב עובדיה יוסף

א. "הנה לכל אחד משנים עשר שבטי ישראל יש חלון אחד ברקיע כפי בחינת נשמת שבטו אשר דרכו נכנסת תפלתו..." (מעבר יבוק) – מקור זה מהווה ראיה לדבריו של הרב עובדיה יוסף. בארו את המקור וכתבו את הראיה. [= גרסה אחרת: "בטבריה עילית הוקם בית כנסת חדש...ורוב הצבור דורש להתפלל בנוסח הספרדי... אלא שקבוצת צעירים רוצים להתפלל ב'נוסח-אחיד' הנהוג בצה"ל, הקרוב לנוסח אשכנז, ורוב הצבור מתנגד לכך...." (הרב עובדיה יוסף, שו"ת יחוה דעת) - הרב בתשובתו מביא 5 ראיות לפסיקתו. מהי הכרעתו בשאלה זו? כתבו שלוש מתוך חמש המקורות שמביא הרב כראייה לדעתו]. הרב עובדיה נשאל ממתפללי בית כנסת ספרדי בטבריה, על קבוצת צעירים שרצתה להתפלל בו בנוסח "אחיד" - כפי שהיה נהוג בצה"ל תשובה: הרב מחזק מאוד את מתפללי בית הכנסת - שלא ישנו ממנהגם ומנוסח התפילה של אבותיהם. הרב קובע שעל המיעוט (קבוצת הצעירים) לקבל את דעת הרוב (שרוצים להשאיר בנוסח הספרדי) - וכך פוסק הרב לגבי כל קהילה שאין לה מנהג המקום, שאם אנשים ממנהגים שונים באים להתפלל יחד, לעולם הכלל יהיה ש"הרוב יכוף את המיעוט מאחר שאין שם מנהג קבוע". לכן גם במקרה שלנו, על המיעוט (קבוצת הצעירים) לקבל את עמדת רוב הציבור.

הרב מביא לכך חמש ראיות:

- א. תלמוד ירושלמי במסכת עירובין: "אל תשנו ממנהג אבותיכם".
- ב. "אל תטוש תורת אמך"
- ג. בספר 'מעבר יבוק' כתוב: לכל אחד משנים עשר שבטי ישראל יש חלון ברקיע כפי הנשמה של השבט שלו שדרכה נכנסת תפילתו. ולכן אין לאדם לשנות מנוסח התפילה כפי שקבלנו מאבותינו (כל אחד ואחת כמנהגו).
- ד. (דברי 'המעבר יבוק' הנ"ל מבוססים על) דברי האר"י (אדוננו רבי יצחק לוריא, מגדולי המקובלים): יש ברקיע 12 חלונות כנגד 12 שבטי ישראל וכל שבט ושבט עולה תפילתו דרך שער אחד המיוחד לו. ולכן הוא כותב שחובה על כל אדם להשאיר בדיוק, לפי נוסח התפילה של אבותיו - כי בלי זה: "אין תפילתו עולה למעלה..."
- ה. שו"ת לבושי מרדכי: שם מתוארת קהילה בה בית הכנסת המרכזי בעיר מסוימת שנהג כמנהג אשכנז. ומקצת המתפללים שם שנהגו להתפלל כמנהג הספרדים, ולכן הם התפצלו ובנו להם מניין נפרד. הרב המקומי (האשכנזי) אמר לאותה קבוצה שעליהם להצטרף עם כל הקהילה במניין המרכזי כי: "ברוב עם הדרת מלך" (יש חשיבות שכולם יהיו יחד). אך הרב ("לבושי מרדכי") השיב שבדיוק להפך: אם תתפלל הקבוצה הספרדית כמנהגם בתוך המניין האשכנזי הם יעברו על איסור "לא תתגודדו".

## ב. "קבוצת צעירים רוצים להתפלל ב'נוסח-אחיד' הנהוג בצה"ל..." (הרב עובדיה יוסף) מהו

יחסו של הרב עובדיה יוסף לנוסח תפילה זה? [ומהו יחסו של הרב רבינוביץ ליצירת נוסח אחיד בתפילה:]  
א. זהו נוסח שברובו אשכנזי ולכן אין לספרדי להתפלל בו ולפי האר"י: "העושה כן אין תפילתו רצויה ואינה מתקבלת למעלה". ב. נוסח זה "נעשה שלא ברצון חכמים, רבותינו המקובלים אשר מפיהם אנו חיים". [יחסו של הרב רבינוביץ לנוסח אחיד מובא בעמוד הבא]

## ה. הרב נחום רבינוביץ \* קביעת נוסח תפילה אחד בקהילה

הקדמה: את השאלה שאל את הרב תלמיד הישיבה, שזכר את אופי התפילות בישיבה שהיה באופן הבא: א. כל שליח ציבור יכל להתפלל כמנהג אבותיו. ב. בימים הנוראים - הנוסח היה משולב בתפילה (גם אשכנזי וגם ספרדי) השואל רוצה לעשות כך גם בקהילתו שלו. ושואל את הרב האם ניתן?

**לפי הרב רבינוביץ - מה בין 'מטבע ברכה' לבין 'שאר הנוסח'? מה בין מנהג איסור לבין מנהג סתמי של הקהילה? וכיצד משמשות הבחנות אלו, כראיות לשיטתו? [=גרסה אחרת: "אין לך דבר מתסכל יותר מאשר המצב הנוצר מכך שאחים מתפלגים ונפרדים דווקא בתפילה, עת שלבם של ישראל צריך להיות אחד, ובמקום להתכנס ביחד, כל אחד פונה למקום אחר להתפלל..."] (הרב רבינוביץ) - כיצד מכריע הרב בסוגיית קביעת נוסח התפילה, ומי ראייתו מחז"ל לכך? [=גרסה אחרת: "וכשקידשו בית דין את השנה באושא..."] (ראש השנה) תארו את המקרה בסוגייה זו. מהי הראיה שמביא מכאן הרב רבינוביץ? [=גרסה אחרת: "עיקר האתגר הוא בימים הנוראים..."] (הרב רבינוביץ) - מהו האתגר המדובר כאן לפי הרב רבינוביץ? מהו פתרונו לכך? [=גרסה אחרת: מהו יחסו של הרב רבינוביץ לנוסח תפילה אחיד? [=גרסה אחרת: מהו יחסו של הרב עובדיה יוסף לכך? - יחסו של הרב עובדיה הובא בעמוד הקודם]**

א. אמנם אנשי הכנסת הגדולה קבעו לנו ברכות ותפילות, אבל יש להבחין בין 'מטבע הברכה' לבין 'שאר הנוסח'. 'מטבע ברכה' - הוא קבוע בכל הנוסחים. לעומת זאת 'שאר הנוסח' - הוא דבר שמשתנה " ככה נוצרו במשך השנים חילוקים קטנים בנוסח התפילות ".

ב. הייחוד של כל הקהילות הוא במנגינות השונות ובפיוטים שנוספו (שלא תקנו אותם אנשי הכנסת הגדולה)

ג. למרות שנוסח התפילה של מנהג אבותינו מעורר את דבקות הלב, והוא גורם חשוב בתפילה. לא פחות חשוב מכך הוא הנוסח המקומי.

ד. הרב מביא דוגמא מדברי התלמוד במסכת ראש השנה "כשקדשו בית הדין את השנה באושא...". ושם עולה שכשעברו לאושא, השליח ציבור התפלל פעם בנוסח זה ופעם בנוסח אחר, כל אחד לפי המסורת שלו. הרב נותן מקור זה כדוגמא, שיש לתת הזדמנות לאנשים להתפלל בנוסח שונה כשהם שליחי ציבור, והדבר מבורך כי הוא גורם לשאר הציבור להכיר את הנוסחים השונים.

עם זאת הרב כותב הסתייגות, שעיקר האתגר הוא בימים הנוראים, שם בשל הפיוטים הרבים, קשה לקיים תפילה אחת - המכילה את כל הפיוטים האשכנזים ואת כל הפיוטים הספרדים. עם זאת הרב כותב שמעמדם של הפיוטים שונה מעיקר התפילה (ויש פיוטים שנדחו לגמרי לסוף המחזור) ה. מסקנתו היא: שאם הרב המקומי יכין את הציבור כראוי ניתן לעשות מבחר של פיוטים מקוצרים מכל הנוסחים, כדי שלא יהיה מעמסה על הציבור. כך במשך הזמן יתגבש נוסח אחיד לצד שמירה על מורשת אבות. "והעיקר - שכל אנשי המקום מתייצבים לפני הקב"ה באחדות מלאה באחוה וברעות"

בנוגע ל"נוסח אחיד: לפי הרב עובדיה - אין להתפלל בנוסח אחיד אלא על כל אדם להמשיך ולהתפלל בנוסח אבותיו. ("העושה כן אין תפילתו רצויה ואינה מתקבלת למעלה" ובנוסף - נוסח זה "נעשה שלא ברצון חכמים") לפי הרב רבינוביץ - צריך לתת הזדמנות לאנשים להתפלל כשליחי ציבור בנוסחים שונים, והציבור יתפלל כל אחד לפי טעמו ורוחו. כך ילמדו להכיר את רוב הנוסחים ויכחו לדעת שהם מאוד דומים ובמשך הזמן יתגבש נוסח אחיד.